

מבט על, גיליון 1370, 19 באוגוסט 2020

איחוד האמירויות הערביות: פרואקטיביות במלחמה ובשלום

יואל גוז'נסקי

ביום חמישי, 13 באוגוסט, יצאה הודעה רשמית משותפת לארצות הברית, ישראל ואיחוד האמירויות הערביות, ולפיה ישראל ואיחוד האמירויות תחלנה במהלך מדיני שסופו נורמליזציה מלאה של היחסים ביניהן. בהודעה נכתב שמשלחות מישראל ומאיחוד האמירויות תיגשנה בקרוב לגבש הסכמים בתחומים שונים כדי לצקת תוכן ביחסים. מאמר זה שופך אור על המניעים האפשריים שמאחורי המהלך הדרמטי של איחוד האמירויות על רקע השינויים בסביבתה האסטרטגית ועל השלכותיו האפשריות, בכללן הסיכוי שהצעד האמירתי ידרבן חידוש של התהליך המדיני הישראלי-פלסטיני.

עיתוי ההודעה על נרמול היחסים בין ישראל לאיחוד האמירויות הערביות הפתיע רבים, הגם שהבשלת המהלך מתיישרת עם הידוק הקשרים ההדרגתי בין המדינות, שנרשם בשנים האחרונות. מדובר בצעד מנהיגותי אמיץ של השליט בפועל באיחוד האמירויות, יורש העצר של אבו-דאבי, שיחי' מחמד בן זאיד, שלא זו בלבד שהחליט לתת פומבי ליחסים המתקיימים עם ישראל, אלא אף להרחיבם. יחסים אלו התפתחו במספר ערוצים מקבילים, חופפים לעיתים: ביטחוני-מודיעיני; כלכלי-מסחרי; וערוץ פומבי שבשנים האחרונות כלל דיאלוג בין-דתי אזורי, יהודי-מוסלמי-נוצרי, שאיחוד האמירויות הייתה ממובילותיו. יוזכר שכן זאיד לצד מלך ירדן עבדאללה, היה זה שעמד בראש המחנה הערבי שיצא פומבית נגד כוונת ישראל להחיל את ריבונותה בגדה המערבית, ויתכן שללא עמדה נחרצת זו - תהליך הנורמליזציה לא היה יוצא לפועל בעת הנוכחית.

מדינות ערב דבקו לאורך השנים בתנאי יוזמת השלום הערבית, שלפיה פיתוח היחסים בין לבין ישראל תלוי בהסדר שלום כולל בין ישראל לפלסטינים. ישראל מצדה ביקשה בשנים האחרונות לתת קדימות לשיפור היחסים עם מדינות ערב על פני השבת התהליך המדיני עם הפלסטינים לסדר היום, בעוד הפלסטינים פעלו לבלימת גילויי נורמליזציה בין ישראל למדינות המפרץ על מנת לשמרה כקלף מיקוח מול ישראל. אולם, עמדתן של מדינות המפרץ כלפי ישראל לא הייתה סטטית אלא עברה שינויים במהלך הזמן, תוך שחיקת תנאי יוזמת השלום הערבית. אולם, ישנן מדינות, דוגמת כוויט, שעדיין דבקות בתנאי היוזמה הערבית והסתייגו מהמהלך של איחוד האמירויות. בשנתיים האחרונות, באיחוד האמירויות לבדה התנגד ההמנון הישראלי בתחרויות ספורט; נערכו ביקורים של שרים ישראלים; התמנה רב ראשי לקהילה היהודית בדובאי; ישראל הוזמנה להשתתף בתערוכת אקספו (שנדחתה בשל מגפת הקורונה); אבו דאבי העבירה לגדה המערבית סיוע למאבק במגפת הקורונה (אך הסיוע נדחה על-ידי הרשות הפלסטינית משום שנשלח דרך ישראל); שגריר איחוד האמירויות בארצות הברית פרסם מאמר בעיתון ישראלי, ובנוסף ישראל ואיחוד האמירויות חתמו על הסכם לשיתוף פעולה בתחום המאבק בקורונה.

איחוד האמירויות גילתה בעבר ריסון ואיפוק בניהול יחסי החוץ שלה ועמדה בצלם של אחרים. אלא שכיום היא כוח מניע מאחורי רבים מהשינויים האזוריים ושחקן מפתח בזירות רבות, לא פחות, לעיתים יותר, מאשר שכנתה-שותפתה ערב הסעודית. צבאה הקטן של איחוד האמירויות, המיומן והמצויד מבין צבאות ערב, מעורב בזירות רחוקות - תימן, לוב ואפגניסטן. היחס בין האוכלוסייה הקטנה באיחוד האמירויות (מתוך כ-9 מיליון תושבים רק כמיליון הם אזרחים) לבין עתודות הנפט העצומות שבאדמתה (כ-100 מיליארד חביות נפט מוכחות) הופך אותה לאחת המדינות העשירות בעולם במונחי תל"ג לנפש. עושר זה סייע לפדרציה, החוגגת בקרוב 50 שנות עצמאות, להציב את עצמה במקום הראשון בעולם הערבי בתחומים רבים, בהם גרעין אזורי, תעשייה ביטחונית, סייבר וחלל.

באיחוד האמירויות מוצג ההסכם עם ישראל כניצחון דיפלומטי, המכוון לטובת הפלסטינים וכתשלום הכרחי שנועד לעצור את כוונת החלתה של הריבונות הישראלית בגדה המערבית. לדברי דוברי הפדרציה, הנכונות לנורמליזציה עם ישראל לא זו בלבד שהיא מסייעת לשמר את הרלוונטיות של פתרון שתי המדינות, אלא גם לתרום ליציבות במזרח התיכון. יתכן שבן זאיד מאמין שהמחיר שהוא ישלם בגין המהלך בזירה הפנימית, שאינה מגלה עדיין חיבה יתרה לישראל, נמוך מההישג הגלום בו: סקרים שנערכו בשנים האחרונות באיחוד האמירויות מצביעים כי דעת הקהל מוטרדת בעיקר מהאיום מכיוון איראן ובה בעת מדרגת בתחתית הרשימה את הסוגיה הפלסטינית.

בעבור איחוד האמירויות היתרון המשמעותי הטמון במהלך אינו מסתכם בעצירת החלת הריבונות הישראלית בגדה או בדיכוי נדדים שיתכן שגלומים בהידוק הקשרים עם ישראל, שגם כך היו מבוססים. ההסכם צפוי, כך מקווה בן זאיד, לשפר את הדימוי של איחוד האמירויות, שנפגע בעיקר בשל המעורבות הצבאית שלה בתימן ושיתוף הפעולה עם מחמד בן סלמן, יורש העצר הסעודי והשליט בפועל, שמספר פעולות שלו פגעו במעמדה ובהשפעתה של ערב הסעודית.

חשוב מכך, בן זאיד מקווה שצעדו האמיץ יחזק את יחסי איחוד האמירויות וארצות הברית, בעיקר בתחום הביטחוני, ויעניק הישג מסוים לנשיא האמריקאי המקווה באמצעותו לקבל יתרון במערכת הבחירות לכהונה שנייה. כנראה משום כך נבחר העיתוי הנוכחי להתנעת המהלך מול ישראל. בשנים האחרונות גבר הספק בקרב ההנהגה האמיריתית אשר להמשך המחויבות האמריקאית לביטחונה של הפדרציה. אפשר שכחלק מההסכם המתגבש מול ישראל הושגו גם הבנות שקטות בין ארצות הברית לאיחוד האמירויות, הכוללות ביטחונות שונים וגישה לאמצעי לחימה אמריקאים מתקדמים, שטרם סופקו לה. בהקשר זה יוזכר כי בשנים האחרונות, איחוד האמירויות מפעילה לחץ על וושינגטון לספק לה פלטפורמות מתקדמות, בהן מטוס הקרב המתקדם ה-F-35, שישראל היא היחידה באזור המפעילה אותו. אם אכן יימכר המטוס המתקדם לאיחוד האמירויות הוא עלול לשחוק את היתרון הצבאי האיכותי הישראלי ואף לתרום להאצת מרוץ החימוש באזור.

תנופת היחסים בין ישראל לאיחוד האמירויות אינה אמורה לשפר את התיאום ושיתוף הפעולה ביניהן בנוגע לאיראן, שהרי הוא הדוק ממילא. נהפוך הוא, לעיתים יש דברים שעדיף להשאיר במחשכים ולו משום שההסכם עלול לחשוף את איחוד האמירויות לביקורת איראנית וטורקית ועלול אף להגביר את המוטיבציה באיראן לפגוע בה (תוך שמירה על יחסי מסחר תקינים בין

דובאי לאיראן – אינטרס בסיסי משותף למדינות). אולם, הסכם עתידי לכינון יחסים דיפלומטיים מלאים בין המדינות – שהדרך למימושו עדיין ארוכה – ירחיב ויקל את שיתוף הפעולה הכלכלי-מסחרי בין ישראל לאיחוד האמירויות.

מהלכו של בן זאיד לא יפגע בתהליך השלום הישראלי-פלסטיני, הקפוא ממילא בין היתר בשל העמדות הסרבניות הפלסטיניות. עם זאת, תהליך נורמליזציה אזורי עשוי, ויש אומרים פרדוקסאלית, דווקא לתרום לקידום הסדר בין ישראל לפלסטינים. זאת משום ששכירת הקונצנזוס הערבי על ידי איחוד האמירויות עשויה להפעיל על הפלסטינים לחץ לגלות גמישות ולהסכים לפשרה מדינית, שמא מדינות נוספות באזור יקדימו אותם, יקפצו על עגלת השלום, ויחריפו את בידודם.

הצעד האמירתי יאפשר למדינות נוספות במפרץ לפסוע בנתיב שהיא התוותה ולשחוק עוד את הרף, לפיו כל נרמול יחסים עם ישראל תלוי בהסכמה פלסטינית. עדות לעמדת בחריין ועומאן בהקשר זה הייתה ברכתן למהלך, שפורסמה לאחר שמצרים ברכה עליו. תשומת לב מיוחדת יש להעניק לערב הסעודית. סביר שמחמד בן סלמן, הגם שככל הנראה היה בסוד העניינים, יעדיף לבחון את מכלול התגובות למהלך האמירתי ולשקול האם ובאילו תנאים הוא יוכל לתת פומבי ליחסיו עם ישראל. כך או כך, הסעודים יתמכו ויגבו את איחוד האמירויות – כפי שכבר משתקף בתקשורת הסעודית.

חשיבות ההודעה בדבר נרמול היחסים בין ישראל לאיחוד האמירויות היא דיפלומטית-כלכלית מעיקרה, שהרי כבר מתקיים שיתוף פעולה ביטחוני-מדיני הדוק למדי בין המדינות, הרואות את הסביבה האסטרטגית באופן דומה – שתיהן חוששות משאיפותיהן של איראן וטורקיה להגברת והרחבת השפעה במרחב הערבי. בראייה צופה עתיד, אם ייחתם הסכם שלום בין ישראל לאיחוד האמירויות, סביר שיהיה זה שלום חם יותר מזה שיש לישראל עם שכנותיה - מצרים וירדן - ולו משום שביניהן אין סכסוך טריטוריאלי ואין "דם רע" בין האליטות ובין העמים.

רבים רואים באיחוד האמירויות כמשפיעה על כיוון ההתפתחויות האזוריות בעת הנוכחית, אולי יותר מכל מדינה ערבית אחרת. עם זאת, חלק מ"הפרויקטים" האזוריים שהייתה מעורבת בהם בשנים האחרונות - החרם על קטאר, המלחמה בתימן והמלחמה בלוב - לא נחלו הצלחה רבה. נראה שההנהגה האמירית ביקשה לעצמה הישג ניכר, שייקבע את מעמדה האזורי המוביל. ימים יגידו אם תשכיל, לבדה או כחלק ממערך אזורי, גם להשיב את תהליך השלום הישראלי-פלסטיני לראש סדר היום במזרח התיכון.